

УДК 343.148

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кравченко О. А.

Інститут права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

У статті розглядаються правові та організаційні проблеми регулювання судово-експертної діяльності, звертається увага на необхідність її удосконалення шляхом підвищення правового забезпечення та ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судова експертиза, експерт, судово-експертна діяльність, організаційно-правові основи.*

Одним із провідних напрямів забезпечення реформ в економічній, соціальній, політичній та правовій сферах української держави має бути обґрунтування всіх проектів незаперечними науковими положеннями. Серед питань надійного наукового забезпечення правосуддя в Україні важливе місце посідає удосконалення організаційно-правових основ регулювання судово-експертної діяльності. Варто врахувати, що за п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначення засад судової експертизи має здійснюватися виключно законами України [1]. З цього випливає, що законодавець високо оцінює роль та значення судової експертизи у здійсненні правосуддя, що обумовлює необхідність виваженого підходу до розробки, впровадження та реформування організаційно-правових основ судово-експертної діяльності.

Організаційно-правовим основам судово-експертної діяльності в Україні присвячена досить значна кількість наукових досліджень вітчизняних науковців, зокрема Л.М. Головченко, В.Г. Гончаренка, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченка, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегая, Е.Б. Сімакової-Сфремян, С.І. Тихенка, В.Ю. Шепітька, М.Г. Щербаковського та ін. Про актуальність дослідження цього питання свідчить процес реформування правової сфери України.

Закон України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 року (надалі у тексті – базовий Закон), із значними змінами, які вносилися законодавцем включно до 2012 року, визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності [2]. Практика застосування закону показала важливість встановлених ним положень, а також необхідність подальшого вдосконалення окремих його норм, виходячи з того, що за час його правозастосування Верховною Радою України прийнято та введено в дію. Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, якими уточнено статус судового експерта та порядок призначення судових експертиз, а також місце та особливості судової експертизи в системі процесу доказування. Принципово нові підходи внесено в систему кримінального судочинства України з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, новели якого суттєво торкнулися всіх без виключення стадій кримінального процесу, у тому числі самого поняття та порядку призначення і проведення судової експертизи.

В цьому контексті, на нашу думку, потребує узгодження норм базового Закону та процесуального законодавства, як приклад, у новому Кримінальному процесуальному кодексі України, на відміну інших процесуальних законів, взагалі не передбачена можливість призначення додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз. Поряд з цим необхідний комплексний підхід щодо розв'язання питань однозначного термінологічного визначення понятійного апарату інституту судової експертизи, а також систематизації та конкретизації права і обов'язків судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи.

Завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. Це, насамперед, застосування новітніх досягнень науки і техніки, стандартизація та сертифікація єдиних науково-обґрунтованих методик судово-експертних досліджень, вирішення нетрадиційних експертних завдань, скорочення термінів виконання експертиз, підвищення їх об'єктивності, якості та доказової цінності.

Практичні проблеми організації судово-експертної діяльності вимагають свого вирішення шляхом виявлення та усунення різноманітних суперечностей, неузгодженості, пробілів як в організації діяльності експертних установ, так і в управлінні ними [3, с. 6].

У ст. 7 базового Закону визначено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених цим законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. При цьому законодавець визначив, що виконання окремих видів судових експертиз може бути легітимним лише державними спеціалізованими установами. Зокрема, право здійснення судово-експертної діяльності, пов'язаної з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, надане виключно державним спеціалізованим установам ч. 3 ст. 7 базового Закону. Закон України «Про підприємство» (ч. 2 ст. 4) [4] із змінами, внесеними згідно із Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [5], також встановлює, що діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями. Проте законодавець зважив на можливі потреби слідчої та судової практики і встановив у ч. 4 ст. 7 базового Закону можливість залучення до проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, крім судових експертів також інших фахівців з відповідних галузей знань.

Серед учених-юристів розповсюдженим є погляд на те, що у ст. 7 базового Закону лише закріплена вже існуюча на час прийняття закону державна форма судово-експертної діяльності, яка здійснюється судово-експертними установами, а й упорядковано також судово-експертну діяльність осіб, які не є працівниками державних судово-експертних установ. Можливість проведення судової експертизи такими особами передбачалась і до прийняття закону за чинними на той час КПК Украї-

ни та ЦПК України. Але діяльність цих осіб не була поставлена в певні організаційні рамки, що обумовлювало виникнення ряду негативних наслідків, пов'язаних з відсутністю контролю за добром таких осіб та якістю їх роботи. За думкою М.Я. Сегає наведена норма містить вичерпний перелік суб'єктів здійснення судово-експертної діяльності з правом проведення судових експертиз у формі державних спеціалізованих експертних установ [6, с. 16–17].

Однак ми погоджуємося з думкою В.Г. Гончаренка, який зауважив, що законодавство в сфері статусу суб'єктів призначення, проведення, оцінки й використання результатів судових експертиз вимагає змістовного і редакційного вдосконалення. Це стосується як базового Закону, так і процесуальних кодексів. Прискіпливої уваги вимагає, зокрема, таке положення, що потребує правового врегулювання, а саме судовим експертом, з наукової точки зору, може бути лише особа, яка має необхідні спеціальні знання для надання висновку з поставлених питань, а з процесуальної – особа, яка не перебуває в службовій або іншій залежності підозрюваного (обвинуваченого), потерпілого або яка раніше не була ревізором у даній справі. Тому обмеження суб'єктів доказування у праві вибору експерта в галузі криміналістики, судової медицини і судової психіатрії (ч. 3 ст. 7 Закону) суперечить принциповим нормам доказового права і повинно бути усунуто [7, с. 17].

Поділ державних структур, що здійснюють судово-експертну діяльність з правом проведення судових експертиз, на експертні установи та експертні служби проведено в законі за принципом їх належності до сфери управління «цивільних» або «силових» відомств. Такий поділ, на думку М.Я. Сегає, є виправданим з огляду на різницю у функціональній спрямованості судово-експертних установ і експертних служб, а також на особливості соціального та матеріального забезпечення їх штатних співробітників – цивільних чи військовослужбовців. За таких умов видається можливим виділити, як пропонує М.Я. Сегає, чотири структурних блоки, що становлять цілісну систему судово-експертної діяльності: діяльність держави щодо правового забезпечення судово-експертної діяльності на законодавчих і відомчому нормативно-правовому рівнях; діяльність державних органів виконавчої влади, що виконують функцію керування судово-експертною діяльністю; діяльність головних суб'єктів судово-експертної діяльності, що забезпечують організацію й проведення судових експертиз у державних судово-експертних установах; діяльність учасників судочинства, причетних до проведення судових експертиз.

У зв'язку з цим судово-експертна діяльність може бути визначена як діяльність держави, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою, здійснюваною професійними (атестованими) судовими експертами [6, с. 28].

Важливо зазначити, що організаційно-правові питання організації підпорядкованості судово-експертних установ залишаються предметом досить тривалої дискусії і результати цих обговорень знаходять відображення в нормативних актах, спрямованих на подальше провадження судово-правової реформи. Абзацом 8 п. 2 розд. IV Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Президентом України у 2006 р., визначено, що судові експертизи в кримінальних справах не повинні проводити експертні служби, які перебувають у структурі органів досудового слідства [8]. Ця концепція реалізована у ст. 69 ч. 2 Кримінального процесуального кодексу Укра-

їни, в якій зазначається, що не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого [9]. Проте, стаття 7 Закону передбачає проведення судових експертиз працівниками «силових» служб, ставлячи під сумнів незалежність та об'єктивність такої експертизи. Слід зауважити, що держава та суспільство мають визнати, що забезпечення незалежності, об'єктивності та повноти судово-експертного дослідження можливе лише за умови виконання експертизи судовими експертами установи, яка не пов'язана організаційно з досудовим розслідуванням. Лише установа, на яку не покладені завдання досудового розслідування здатна забезпечити незалежність та об'єктивність судової експертизи.

На переконання М.Я. Сегай важливими у вирішенні питань реформування організації судово-експертної діяльності є проблеми оптимізації наукової організації та управління інфраструктурою судово-експертної діяльності, що забезпечують практичну реалізацію її правових і методологічних основ. До таких проблем, на його думку, варто віднести:

- оптимізацію організаційних форм керування державними судово-експертними установами й недержавними експертними структурами;
- уніфікацію науково-методичної й інформаційної бази судово-експертних установ, організацію й координування науково-дослідницької роботи в галузі судової експертизи;
- удосконалення методики та процедури атестації професійних судових експертів;
- організацію базового навчання фахівців у галузі судово-експертної діяльності гуманітарного й природно-технічного профілів;
- удосконалення методичної та профілактичної роботи судово-експертних установ, оптимізація використання слідчими та судами можливостей судових експертиз [6, с. 30].

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна зробити висновок, що організаційне та правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні слід удосконалити шляхом підвищення правового забезпечення та ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності.

Список літератури:

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
2. Просудову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Новиков С.Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Новиков С. Н. – Рязань, 2005. – 229 с.
4. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.
5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
6. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. –Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.
7. Експертизу судовій практиці : наук.-практ. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

8. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 19. – Ст. 1376.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

Кравченко А.А. Правовые и организационные проблемы регулирования судебно-экспертной деятельности / А.А. Кравченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 233-237.

В статье рассматриваются правовые и организационные проблемы регулирования судебно-экспертной деятельности, обращается внимание на необходимость ее усовершенствования путем повышения правового обеспечения и эффективности существующей системы организации судебно-экспертной деятельности.

Ключевые слова: судебная экспертиза, эксперт, судебно-экспертная деятельность, организационно-правовые основы.

Kravchenko A. The Legal and organization al problems of adjustingof sudebno-ekspertnoy activity / A.A. Kravchenko // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2013. – Vol. 26 (65). № 1. – P. 233-237.

The legal and organization al problems of adjustingof sudebno-ekspertnoy activity are examined in this article, attention applies on the necessity of its improvement by the increase of the legal providing and efficiency of the existentsystem of organizationof sudebno-ekspertnoy activity.

Keywords: Judicial examination, expert, sudebno-ekspertnaya activity, organizacionno-pravovye bases.